

TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİNDEN YANSIMALAR: ÖZEL DURUM ÇALIŞMASI

Reflections of Community Service Learning Experiences: A Case Study Research

Sibel ER NAS¹

Tülay ŞENEL ÇORUHLU²

Hava İPEK AKBULUT³

Öz

Bu çalışmanın amacı; fen bilgisi öğretmen adaylarının “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi sürecinde kazanımlarını ve karşılaştıkları problemleri ortaya çıkarmaktır. Çalışmada özel durum yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 91 fen bilgisi öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan öğretmen adayları harflerle kodlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; açık uçlu anket ve mülakat kullanılmıştır. Açık uçlu anket 91 öğretmen adayına uygulanırken, mülakatlar gönüllülük esasına göre seçilen 8 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Anket ve mülakatlardan elde edilen nitel bulgular betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırmada; dersin, öğrencileri toplum sorunlarına duyarlı birer vatandaş haline getirmede, yardımlaşma ve dayanışmanın önemini kavramalarında, kişisel ve sosyal gelişimlerinin sağlanmasında etkili olduğu, sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Topluma hizmet uygulamaları dersi, özel durum çalışması, fen bilgisi öğretmen adayı

Abstract

The aim of this study is to emerge benefits and difficulties that science student teachers faced related to "Community Service" course process. Case study research method was used in this study. The sample of this study consisted of 91 science student teachers. Student teachers participating in the sample of this study coded with letters. Open-ended questionnaire and interview was used in data collection tools. Open-ended questionnaires applied to 91 student teachers, interviews were conducted with eight student teachers on a voluntary basis. Descriptive analysis methods were used in the analyzing proces of the qualitative data obtaining from open-ended questionnaire and the interview. At the end of this study, it is concluded that "Community Service" learning experiences is effective in making student teachers citizens sensitive to community problems, understanding the importance of cooperation and solidarity, to be effective in effective in personal and social development.

DOI: 10.14582/DUZGEF.642

¹ Yrd. Doç. Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Trabzon, sibelernas@hotmail.com

² Yrd. Doç. Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Trabzon, tsenel41@gmail.com

³ Yrd. Doç. Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Trabzon, havaipek@gmail.com

Key Words: *Community service practice course, case study, science student teachers*

GİRİŞ

Eğitimin temel amacı; bireylerin sahip olduğu potansiyelleri en üst düzeye çıkararak, içinde yaşadıkları toplumda üretken olmalarına yardımcı olmaktır. Gelişen teknoloji ve değişen toplumsal yapı içerisinde bireylerin rolleri de değişmektedir. Bu nedenle bireylerin değişen koşullara uyum sağlamaları için gerekli bilgi-becerilerle donanmış olmaları son derece önemlidir. Bu donanımın sağlanması eğitimden beklenen bir işlev olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun eğitecek bireylerin öğretmenler olduğu düşünüldüğünde bu amaca ulaşabilmek için eğitim fakültelerine büyük görevler düşmektedir (Kaya, 2004). Eğitim fakültelerinin daha işlevsel olabilmesi için toplumsal duyarlılık ve sorumluluk içeren derslerin programlara eklenmesi gerekmektedir (Yeşilyaprak, 2006). Eğitim fakültelerinde toplumsal duyarlılık ve sorumluluk içeren derslerden birisi de “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersidir. Öğretmen eğitimini çağdaş bir anlayışta devam ettirebilmek ve toplumun sorunlarına daha duyarlı bireyler yetiştirmek amacı ile Yüksek Öğretim Kurulu 2006 eğitim-öğretim yılında eğitim fakültelerinde “Topluma Hizmet Uygulamaları” adlı zorunlu bir dersin okutulmasına öncülük etmiştir. Bu ders ile birlikte öğrencilerin hizmet ederek öğrenmeleri, çevrelerinde meydana gelen güncel toplumsal sorunları tespit etmeleri ve bu sorunları çözmeye yönelik projeler geliştirmelerine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır (Küçüköğlü, 2012). Yapılan çalışmalarda öğrencilerin bilgilerini gerçek yaşam durumlarına uyguladıklarında daha iyi öğrendikleri ifade edilmektedir (Mayer, 2003). Topluma hizmet uygulamaları dersi öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgileri kullanarak toplumsal sorunlara çözüm bulmalarını sağlamaktadır (Speck ve Hoppe, 2004).

Ülkemizde ve yurt dışı literatürde “hizmet ederek öğrenme yaklaşımı”ndan etkilenerek yürütülmüş araştırmalarda özellikle bu çalışmaların öğrencilerin gelişimleri üzerine etkilerinin araştırıldığı çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır (Scales ve Blyth, 1997; Berkas, 1997; Yates ve Youniss, 1997; Melchior, 1999; Weiler ve diğ., 1998; Morgan ve Streb, 1999; O’Bannon, 1999; Melchior, 1999; Pritchard ve Whitehead, 2004; Cress, 2005; Coşkun, 2009; Özdemir ve Tokcan, 2010; Küçüköğlü, 2011; Hoşerçin, 2011; Ural Keleş ve Aydın, 2011; Küçüköğlü 2012; Akçay ve Ensar, 2014; Ergül ve Kurtulmuş, 2014). Colby, Bercaw, Clark ve Galiardi (2009) çalışmalarında; hizmet ederek öğrenmenin öğretmen adaylarının topluma karşı daha fazla sorumluluk hissetmelerini sağladığı sonucuna varmışlardır. Donnison ve Itter (2010) ise çalışmalarında topluma hizmet uygulamaları dersinin eğitim ve öğretim döneminin ilk yılına alınmasının, öğrencilerin eğitim hayatları boyunca duyarlılıklarının artmasında etkili olacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca, Niemi, Hepburn ve Chapman (2000) ile Eyles ve Giles (1999) yaptıkları

çalışmalarda topluma hizmet uygulamalarının öğrencilerin özyeterlilik ve kendini tanıma becerilerini güçlendirerek kişisel gelişimlerine katkıda bulunduğunu saptamışlardır. Mevcut literatür incelendiğinde topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik yapılan çalışmaların daha çok bu dersin öğrencilere kazandırdıkları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Sönmez, 2010; Gökçe, 2011; Bulut, Bulut ve Bulut, 2012; Talaş ve Karataş, 2012; Uğurlu ve Kıral, 2012; Cüceoğlu Önder ve Kızıldeli Salık, 2013; Kaf Hasırcı ve Sarı 2013; Akçay ve Ensar, 2014; Ergül ve Kurtulmuş, 2014). Fakat topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında öğrencilerin karşılaştıkları problemlerle ilgili yürütülmüş yeterli sayıda çalışmaya rastlanılmaması dikkat çekmektedir. Topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında öğrencilerin karşılaştıkları problemlerin tespit edilmesi problemlerin çözümüne yönelik atılacak somut adımlara öncülük edecektir. Problemlerin çözümü ile birlikte sonraki yıllarda bu dersi alan öğrencilerin projelerini daha kolay bir şekilde yürütmelerine ve toplumsal olaylara karşı daha duyarlı davranmalarına katkıda bulunulacağına inanılmaktadır. Bu durum çalışmanın gerekliliğini daha da ön plana çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; fen bilgisi öğretmen adaylarının “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersine ilişkin kazanımlarını ve süreçte karşılaştıkları problemleri ortaya çıkarmaktır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Fen bilgisi öğretmen adaylarının “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersine ilişkin kazanımları nelerdir?
2. Fen bilgisi öğretmen adaylarının “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi sürecinde karşılaştıkları problemler nelerdir?

YÖNTEM

Bu çalışmada durum (örnek olay) çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmaları çalışmaya konu olan ortam veya olayların bütüncül bir yorumunu hedefler (Yıldırım ve Şimşek, 2011) ve araştırılan problemin bir yönünün derinlemesine ve kısa sürede çalışılmasına imkân sağlar. Durum çalışmaları araştırmacılara bir problemin özel bir durumu üzerine yoğunlaşma fırsatı verir (Wellington, 2000; Çepni, 2007). Durum çalışmalarında farklı veri toplama teknikleri bir arada kullanılabilir (Cohen ve Manion, 1994; Çepni, 2007). Bu çalışmada durum çalışmasının bütüncül tek durum deseninden faydalanılmıştır. Tek durum desenlerinde tek bir analiz birimi vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırmanın örneklemi Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Öğretmenliği programı 3. sınıfta öğrenim gören topluma hizmet uygulamaları dersine devam eden 91 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan öğretmen adayları araştırma etiği çerçevesinde Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5,....., Ö91 şeklinde kodlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak açık uçlu anket ve mülakattan yararlanılmıştır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen açık uçlu anket ve mülakat sorularının geçerliliğini sağlamak için 3 alan uzmanından görüş alınmıştır. Açık uçlu anket 91 öğretmen adayına uygulanmıştır. Anket uygulanan öğretmen adaylarına “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersine ilişkin kazanımlarını ve süreçte karşılaştıkları problemleri daha detaylandırmak adına mülakat yürütülmek istendiği belirtilmiştir. Mülakata katılmak isteyen 8 öğretmen adayı (Ö18, Ö53, Ö64, Ö66, Ö67, Ö73, Ö84, Ö86) ile mülakatlar yürütülmüştür. Anket ve mülakatlardan elde edilen nitel bulgular betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizi 3 araştırmacı gerçekleştirmiştir. Araştırmacılar betimsel analiz için araştırma sorularına öğretmen adaylarının verdikleri cevaplardan yola çıkarak her biri veri analizi için ayrı bir çerçeve oluşturmuştur. Üç araştırmacı bir araya gelerek oluşturdukları temaları karşılaştırmış ve verilerin hangi temalar altında organize edileceği ve sunulacağı belirlenmiştir. Bu şekilde araştırmada elde edilen verilerin geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır. Öğretmen adaylarının ortak görüşleri çerçevesinde tablolar oluşturulmuştur. Bu tabloların oluşturulmasında frekans ve yüzdeler dilimlerden yararlanılmıştır. Öğretmen adaylarının görüşlerini yansıtmak ve bulguları düzenleyerek yorumlanmış biçimde okuyucuya sunmak amacı ile doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Ortak görüşler çerçevesinde belirlenen her bir görüşe örnek öğretmen adayı ifadesi de koduyla birlikte sunulmuştur.

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Uygulama Süreci

“Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi iki sınıfta yürütülmüştür. Yürütülen projelerin başlıkları, amacı ve grupta yer alan öğretmen adayı sayıları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Yürütülen proje başlıkları, amacı ve grup üyesi sayısı

Proje No	Proje Başlığı	Projenin Amacı	PYÖS
1	Kütüphaneyi Tanyalım	Eğitim fakültesinde yer alan kütüphanenin etkin bir şekilde kullanımını öğrenmek ve kullanımı ile ilgili öğretmen adaylarına sunum yapmak.	4
2	Kitaplar Konuşuyor Karanlıklar Aydınlanıyor	Görme engelli vatandaşlar için kitap seslendirmek ve seslendirilen kitaplar ile görme engellilerin eğitimlerine destek olmak.	6
3	TEOG Kâbus Olmaktan Çıkıyor	Köy okullarında TEOG sınavına girecek olan 8. sınıf öğrencilerine fen konuları ile ilgili destek sağlamak.	5
4	Fen Laboratuvarı Oluşturuyoruz	Köylerde laboratuvarı olmayan ya da mevcut laboratuvarı kullanılmayan okulların laboratuvarlarını düzenlemek ve kullanılır hale getirmek.	6
5	Çocuklar Gülsün	Hastanelerde geçici olarak yatılı tedavi gören çocukları farklı etkinlikler ile hastane ortamından	4

		uzaklaştırmak.	
6	Bahçe Düzenleme Sanatı	Bir okulun ön bahçesini oyun alanları ile zenginleştirmek ve bahçeyi geliştirip düzenlemek.	5
7	Temiz Çevre Engelsiz Hayat "Atık Yağ Projesi"	Öğretmen adaylarını topluma daha duyarlı ve bilinçli hale getirmek için uzmanlar eşliğinde atık yağlar ve saklanması ile ilgili seminer düzenlemek.	4
8	Küçük Köy Okulumuzu Yeniliyoruz	Köy okulu laboratuvarının eksikliklerini belirleyerek bu eksikleri tamamlamak.	5
9	Ödünç Verme Laboratuvarında Hizmet Veriyoruz	Eğitim fakültesinde deney araç-gerecine ihtiyacı olan öğrencilere araç-gereç temininde yardımcı olmak.	5
10	Umut Dükkânı	Türkiye'nin farklı illerinde yardıma muhtaç okullarda öğrenim gören öğrenciler için kırtasiye malzemesi, kitap ve oyuncak temin etmek.	5
11	Bir Tutam Sağlık	Belirlenen ihtiyaç sahibi okullara ecza dolabı ve ilk yardım malzemeleri temin etmek.	5
12	Okul Boyayalım	İhtiyacı olan bir köy okulunu boyamak ve fen laboratuvarını daha donanımlı bir hale getirmek.	6
13	Her Sınıfa Bir Kütüphane	İlkokul 1, 2, 3 ve 4. sınıf düzeyinde kitaplar temin ederek, ihtiyacı olan bir okulun sınıflarında birer kütüphane oluşturmak.	6
14	Neşeli Bahçemiz	Öğrencilerin okul bahçelerinde eğlenebildikleri, eğlenirken de bir şeyler öğrenebildikleri oyun alanları oluşturmak ve bahçe düzenlemesi yapmak.	5
15	Minik Kalpler Anaokulu Düzenlenmesi	Bir anasınıfının eksikliklerini belirlemek ve çocuklar için daha eğlenceli ve öğretici hale getirmek için gerekli materyal ve malzemeleri temin etmek.	5
16	Çocukların Renkli Dünyası	Anaokulu öğrencilerinin daha uygun şartlarda eğitim öğretimlerini sürdürmeleri amacıyla eğitsel oyuncak desteği sağlamak.	5
17	Bahçemizi Düzenleyelim	Eğitim fakültesinin çevresini güzelleştirmek için bahçe düzenlenmesi yapmak.	5
18	Lösemili Çocuklar Gülsün	Tıp fakültesinde bulunan çocuk hematoloji bölümünde hizmet veren oyun odasını yenilemek ve çocuklar için daha kullanışlı ve eğlenceli hale getirmek.	5

PYÖS: Projeyi yürüten öğretmen adayı sayısı

Her bir sınıfta 9 proje olmak üzere toplamda iki sınıfta 18 proje yürütülmüştür. Öğretmen adaylarına proje konularını ve grup arkadaşlarını belirlemeleri için üç haftalık süre tanınmıştır. Gruplar oluşturulurken grupların en az 4 en fazla 6 kişiden oluşturulması gerektiği öğretmen adaylarına belirtilmiştir. Üç hafta sonunda öğretmen adayları karar verdikleri projeyi sınıfa sunmuşlardır. Projelerin başlıklarının ne olacağı sınıfta yapılan beyin fırtınası tekniğiyle belirlenmiştir. Öncelikle grup üyeleri projelerinin konusunu sınıfa sunduktan sonra proje başlığıyla ilgili sınıftan gelen bütün fikirler tahtaya yazılmıştır. Yazılan fikirler oylamaya sunulmuştur. Oylama sürecinde 2. turda en çok oy alan başlık proje başlığı olarak belirlenmiştir. Her bir sınıfta 9 proje fikrinin sunulması ve proje başlıklarının beyin fırtınası tekniği ile belirlenmesi üç ders saatinde tamamlanmıştır. Öğretmen adaylarından projelerin sürecini fotoğraflar ile kayıt altına almaları ve projelerini dönem

bitmeden önceki haftaya kadar tamamlamaları istenmiştir. Her hafta yürütülen ders saati içerisinde öğretmen adayları ile toplantı yapılmış ve her bir proje için toplantıda haftalık rapor sunmaları istenmiştir. Öğretmen adayları raporları incelenerek bir sonraki derste projelerin işleyişi ile ilgili dönütler sunulmuştur. Ayrıca öğretmen adaylarının projelerinin aksayan yönlerine yönelik ilgili öğretim üyeleri tarafından danışmanlık yapılmıştır. Projeler tamamlandıktan sonra ders döneminin son haftası projelerin sınıfta grupça sunumu yapılmıştır. Örnek teşkil etmesi açısından 3 projenin uygulama süreci aşağıda fotoğraflarla sunulmuştur.

Şekil 1’de “Lösemili Çocuklar Gülsün” projesinden yansımalar sunulmuştur. “Lösemili Çocuklar Gülsün” projesi kapsamında öncelikle hastanedeki ilgili kişilerle öğretmen adayları tarafından görüşülmüştür. Hastanedeki oyun odası gezilerek ihtiyaç listesi belirlenmiştir. İhtiyaçlar için gerekli olan parayı temin etmek için öğretmen adayları sabun satmaya karar verilmiştir. Sabunlar paketlenip, süslenmiştir. Sabun fiyatları belirlenerek, hastanedeki ilgili kişilerle görüşülmüştür. Stant yerleri belirlenerek iki stant kurulmuştur. Stantlar için afiş ve görsel öğeler tasarlanmıştır. Grup üyelerinin dönüşümlü olarak görev aldıkları stantlarda 2 gün süresince sabun satışları yapılmıştır. Elde edilen para ile proje başında belirlenen ihtiyaçlar için alışveriş yapılmıştır. Oyun odası temizlenip, düzenlenip, ihtiyaçların ilgili alanlara yerleştirilmesi sağlanmıştır.

Öncelikle öğretmen adayları oyun Odasının eksikliklerini tespit ettiler. Öğretmen adayları para temin etmek için sabun paketliyor...

Şekil 1. “Lösemili Çocuklar Gülsün” projesinden yansımalar

Şekil 2’de “Her Sınıfa Bir Kütüphane” projesinden yansımalar sunulmuştur. “Her Sınıfa Bir Kütüphane” projesi kapsamında öğretmen adayları tarafından öncelikle kütüphaneye ihtiyacı olan ilkökul sınıfları belirlenmiştir. Sınıf öğretmenleri ile görüşülerek, öğretmen adaylarının ne tür kitaplar alacaklarına karar verilmiştir. Öğretmen adayları tarafından öncelikle kırtasiyeler ve okullar gezilerek sınıf seviyelerine uygun kitaplar toplanmaya çalışılmıştır. Ardından alınmasına karar verilen kitapların temini için gerekli olan paranın kitap ayıracı satılarak elde edilmesine karar verilmiştir. Eğitim

fakültesi dekanlığından alınan izin doğrultusunda eğitim fakültesi içerisindeki çeşitli yerlerde (kantin, yurt, fakülte vb.) düzenlenen kermeste öğretmen adayları kitap ayraçlarını satarak, topladıkları paralar ile kitaplar almış ve ihtiyacı olan sınıflarda kütüphaneler kurmuşlardır.

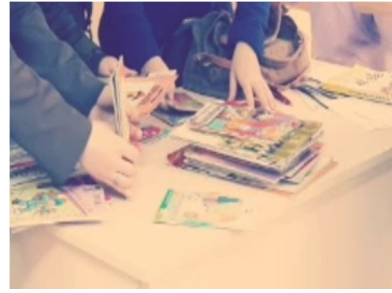
Öğretmen adayları para temini için kitap ayraç satmaya karar verdiler.

Ayraç satışları iyi gidiyor...

Kitaplar toplanıyor...

Sınıflarda kütüphaneler kuruluyor...

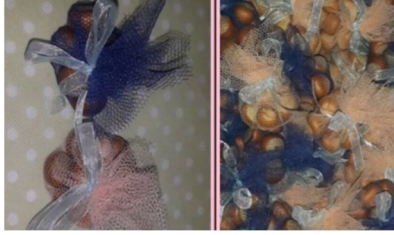

Şekil 2. “Her Sınıfa Bir Kütüphane” projesinden yansımalar

Şekil 3’de “Neşeli Bahçemiz” projesinden yansımalar sunulmuştur. “Neşeli Bahçemiz” projesi kapsamında öğretmen adayları öncelikle bahçe düzenlemesine ihtiyacı olan bir ortaokul belirlemişlerdir. Okulun müdürü ile görüşülerek bahçede neler yapılabileceğine karar verilmiştir. Bahçede çiçek dikmek için yeterli toprak alan olmadığı için eski otomobil tekerleklerine çiçek dikilmesine karar verilmiştir. Proje kapsamında bahçe düzenlemesinde kullanılmasına karar verilen çim ve çiçeklerin temini için gerekli olan paranın fındık satılarak elde edilmesine karar verilmiştir. Öğretmen adayları toptancıdan daha az ücrete aldıkları fındıkları paketleyerek daha fazla ücrete satmışlardır. Satışlardan kazanılan para ile sprey boyalar alınarak okul bahçesinde gerekli boya işleri tamamlanmıştır. Belediye ve çiçekçilerden çim ve çiçek temin edilmiş ve temin edilen bu çim ve çiçekler okul bahçesinde

belirlenen alanlara dikilmiştir. Oyun alanları çizilerek okul bahçesi öğrenciler için neşeli hale getirilmiştir.

Fındıklar satışa hazır...

Bahçemiz çok neşeli olacak...

Kazma kürek zamanı...

Çocuklar eğlenirken öğrenecekler...

Şekil 3. “Neşeli Bahçemiz” projesinden yansımalar

BULGULAR

Alt problemlere göre elde edilen bulgular aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

1. Alt Probleme Yönelik Elde Edilen Bulgular

"Fen bilgisi öğretmen adaylarının “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersine ilişkin kazanımları nelerdir?" alt problemine yönelik elde edilen bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. *Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmen adaylarına kazandırdıkları*

Kazanımlar	Öğretmen adayı ifadelerinden alıntılar	f	%
Yardımlaşma ve dayanışmanın önemini kavrama	<i>Yardıma muhtaç kişilere yardım etmenin gerekliliğini bu derste daha fazla öğrendim. Daha duyarlı ve daha bilinçli yardımsever bir kişilik kazanarak yardımlaşmanın önemini kavradım (Ö91).</i>	46	51

Toplum sorunlarına duyarlı olma	<i>Bu dersin insanlarda duyarlılığı artırdığına inanıyorum. Küçük uğraşlarla değiştirilebilecek ve insanları mutlu edebilecek şeyler yapabileceğimizi gösterdi. Bu şekilde toplum sorunlarına duyarlı olmayı öğrendik (Ö44).</i>	31	34
Sorumluluk bilinci kazanma	<i>Bu dersin topluma karşı sorumluluk bilincimi geliştirdiğine inanıyorum (Ö89).</i>	15	16
Öz güven kazanma	<i>Bu ders sayesinde zorluklar karşısında nasıl mücadele edeceğimi öğrendim. Yardımsever bir kişilik kazandım. Kendime olan güvenim arttı (Ö72).</i>	22	24
Grupça çalışma becerisi kazanma	<i>Topluma hizmet uygulamaları dersi bana öncelikli olarak bir grupta birlikte hareket etmeyi birlikte güzel bir şeyler yapabileme duygusunun güzel bir şeyler olduğunu hissettirdi (Ö87).</i>	30	33
Empati kurma becerisi geliştirme	<i>Bu ders karşımızdaki insanların problemlerini onların yerine geçerek düşünmemizi sağladı (Ö19).</i>	3	3
İletişim becerisi geliştirme	<i>Proje ile ilgili gerekli yardımları toplama sürecinde iletişim becerimin geliştiğini gördüm (Ö26).</i>	15	16
Planlı, programlı çalışma becerisi kazanma	<i>Bu ders sayesinde planlı ve programlı çalışmanın önemini kavradım (Ö3).</i>	10	11
Problem çözme becerisi kazanma	<i>Bu ders bize bir projenin içinde yer aldığımızda hangi yollardan giderek problemlerimize çözüm bulacağımızı öğretti (Ö72).</i>	11	12
Topluma hizmetin önemini kavrama	<i>Topluma hizmet uygulamaları dersi bizime toplumsal sosyal hizmetin önemini görmemizi, toplum için yararlı işler yapmayı ve bu işlerin yapımında ise el birliği desteği ile mutlu olmamızı sağladı (Ö48).</i>	2	2
Çevreye duyarlı davranma bilinci kazanma	<i>Biz öğretmen adaylarının çevre hakkında daha bilinçli olup bunları öğrencilerimize aktarmamız gerektiğini öğrendim. Atık yağları lavabodan dökmek gibi (Ö30).</i>	4	4

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin % 51'i "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersi sayesinde yardımlaşma ve dayanışmanın önemini kavradıklarını dile getirmişlerdir. Öğrencilerin % 34'ü ise toplum sorunlarına duyarlı hale geldiklerini ifade etmişlerdir.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin kendilerine kazandırdıklarıyla ilgili yapılan mülakatlardan elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur. Mülakat

yapılan öğretmen adaylarının 3'ü grupça çalışma ve iletişim becerisi kazandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen adayı ifadelerine örnekler aşağıda sunulmuştur.

“Arkadaşlar arasında iletişimimizi artırdığını, birlikte güzel işler başarıldığını gördük. Birlikten kuvvet doğar atasözünü yaşamış olduk. Üst düzey yöneticiler ile nasıl iletişime geçildiğini öğrenmiş olduk. Maneviyata ve maddiyata ulaşma yollarını öğrendik” (Ö84).

“İlk olarak ekip çalışmasının nasıl bir şey olduğunu hep birlik olunca her şeyin üstesinden gelebileceğimizi zorluklarla daha kolay başa çıkabilmenin bir ekiple daha kolay olabileceğini bu derste öğrendim. Ayrıca bazı deneyimlerde kazandırdı gerçekten iyi bir satış elemanı olabileceğimiz gibi mesela. İnsanları ikna etmenin zorluğunu gördüm projemiz için çalışırken. Kısacası bu ders benim açımdan faydalı bir ders oldu ve güzel deneyimler kazandırdı” (Ö64).

Mülakat yapılan öğretmen adaylarının 4'ü ise yardımlaşma ve dayanışmanın önemini kavradıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen adayı ifadelerine örnekler aşağıda sunulmuştur.

“Topluma Hizmet Uygulamaları dersi bizlere yardımlaşmayı, dayanışmayı, birer bilinçli, sağduyulu insan olmayı elimizden geldiği kadar bütün bireylere yardım etmeyi gösterdi. Ve bunları bizzat görerek gerçekten insanların yardıma ihtiyaçları olduğunu gösterdi. Ve bizlere en önemlisi küçük bir yardımla yüzlerdeki o tebessüme şahit etti” (Ö66).

“Bu ders sayesinde hayatın sadece bizden ibaret olmadığını, etrafımızda bizim yardımlarımıza maddi ve manevi olarak ihtiyacı olan insanlar olduğunu gördüm. İnsanlara yardım etmenin, onların eksiklerini gidermenin, insanları mutlu etmenin ne kadar önemli olduğunu öğrendim. Bu ders bize mutluluk kazandırdı. Bu ders bize yardımlaşmayı çok iyi şekilde öğretti. İnsanların yüzünde azda olsa bir mutluluk görmek her şeyden çok daha değerlidir” (Ö53).

2. Alt Probleme Yönelik Elde Edilen Bulgular

“Projenizin uygulama sürecinde ne gibi problemlerle karşılaştınız? Açıklayınız.” sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar analiz edilerek Tablo 3 oluşturulmuştur.

Tablo 3. Projelerin uygulanması sürecinde karşılaşılan problemler

Süreçte karşılaşılan problemler	Öğretmen adayı ifadelerinden f alıntılar	f	%
---------------------------------	--	---	---

Ulaşım		<i>Projemizi gerçekleştirme sürecinde en çok ulaşımında sıkıntı yaşadık. Köy okulu olduğu için taşıt bulmada sıkıntılar yaşadık (Ö17).</i>	27	30
Projeye maddi destek sağlama		<i>Projemizi uygulamaya başladığımızda karşılaştığımız sorunların başında para sıkıntısı vardı. Çünkü kırtasiyeler bedava kitap vermek istemedi ve kitap bulabilmek için para gerekiyordu. Bu nedenle kitap ayracı satmaya karar verdik (Ö87).</i>	39	43
Gerekli izinlerin alınmasında	izinlerin	<i>Hastane yönetimiyle protokol görüşmeleri için randevu saati ayarlamak ve gerekli izinleri almak bizim için zor oldu (Ö81).</i>	8	9
Hava koşullarının uygun olmaması	uygun	<i>İşimiz bahçe düzenlemesi olduğu için mesela çiçekleri ekerken yağmurla karşılaştık, ya da oyun alanlarımızı çizerken yağmur yağdığı için bir süre erteledik (Ö66).</i>	14	15
Grup arkadaşları ile görev dağılımında	görev	<i>Grup arkadaşları ile her konuda görev dağılımı yapmak için adil davranmak gerekiyordu. Bu nedenle görev dağılımında bazı sıkıntılar yaşadık (Ö49).</i>	7	8
Gerekli malzemeleri temin etmede	temin	<i>Proje için gerekli kitapları temin etmede sıkıntılar yaşadık. Eğitici ve görsel yoğunluğu fazla olan kitapları bulmada sıkıntılarla karşılaştık (Ö80).</i>	19	21
İnsanların davranması	duyarsız	<i>Projemizi uygularken insanlarla iletişim halinde olduğumuz ve biz projeyi açıklayarak yardımlarını beklerken bizi dinlemeden tersleyip geri çevirenler oldu. İnsanların anlayışsız olması bizim için çok üzücüydü (Ö48).</i>	7	8

Tablo 3 incelendiğinde öğretmen adaylarının % 43'ünün "Projeye maddi destek sağlama" ve % 30'unun ise "Ulaşım" konusunda sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir.

Projelerin uygulanması sürecinde öğretmen adaylarının karşılaştıkları problemlerle ilgili yapılan mülakatlardan elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur. Mülakat yapılan öğretmen adaylarının 7'si maddi destek

sağlamada sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Ö73 ve Ö86 kodlu öğretmen adayları maddi destek dışında insanların duyarsız davranmasına da vurgu yapmışlardır. Öğretmen adayı ifadelerine örnekler aşağıda sunulmuştur.

“Eksikleri almak için para toplamada sıkıntılar yaşadık. Birçok yol denedik ancak istediğimiz miktarları toplayamadık. Çeşitli yerlerden yardım isteğinde bulunduk. Bazen olumsuz yanıtlar alsak ta pes etmeden projemizi iptal etmedik, yolumuza devam ettik. Duyarlı vatandaşlarımızın sayesinde güzel miktarlar topladık. Projemize devam ettik. Sınıflardaki eksiklikleri görünce gelecekte daha iyi, daha duyarlı vatandaş olmayı kendime borç bildim. İsteddiğimiz bütün eksiklikleri kapatamadık. Çünkü bütçemiz buna izin vermedi. Şunu anladım ki toplumsal sorunlara ve ihtiyaçlara karşı herkesin sağduyulu vatandaş olması gerekir. Elimizdeki miktar ne olursa olsun gücümüz yettiğinde yardımda bulunmalıyız” (Ö73).

“Projemizi uygulama sürecinde en büyük zorluk para temin etmek oldu. Çünkü insanlar bu konuda fazla duyarlı değiller. Yanlarına yaklaştığın an bıkmış olacaklar ki sizden uzaklaşıyorlar. Bunun dışında projemizi gerçekleştireceğimiz okulun uzakta olması, gidiş gelişler bizi biraz uğraştırdı” (Ö86).

Mülakat yapılan öğretmen adaylarının 4’ü ise ulaşımda ve hava koşullarından dolayı problem yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Öğretmen adayı ifadelerine örnekler aşağıda sunulmuştur.

“Projemizi uygulama sürecinde en çok ulaşım sorunu yaşadık. Projeyi uyguladığımız köy okulu merkeze uzak olduğu için taksi ile gitme mecburiyetindeydik. Taksi ücretleri ile ilgili sıkıntılar yaşadık. Hava şartları soğuk, yağmurlu olduğu zamanlarda daha da sıkıntı yaşadık” (Ö18).

“Okul bahçesinde şablonlar çizeceğimiz için hava koşulları yüzünden sıkıntılar yaşadık. Tekerlek boyama ve çiçek ekimi sırasında yağmur ve soğuğa tutulduk. Okul bahçesi için çizdiğimiz şekli boyamada sıkıntı yaşadık. Şablonun dışına çıkmadan boyamak bizi çok zorladı. En önemlisi de okula ulaşımında çok zorlandık. Tekerlekleri boyamada kullandığımız boyaların bazıları kalıcı olmadı ve aynı tekerleği tekrar tekrar boyamak zorunda kaldık” (Ö67).

TARTIŞMA ve SONUÇLAR

Bu başlık altında çalışma kapsamında elde edilen verilerin alt problemlere göre literatür ışığında tartışılması ile birlikte ulaşılan sonuçlara

yer verilmiştir. Birinci ve ikinci alt problemlere göre elde edilen bulgular aşağıda sırasıyla tartışılmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde öğretmen adaylarının % 51'i "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersi sayesinde yardımlaşma ve dayanışmanın önemini kavradıklarını ve % 34'ü toplum sorunlarına duyarlı hale geldiklerini dile getirmişlerdir. Bu dersle birlikte öğretmen adayları okul ortamı dışında bir probleme çözüm üretmeye çalışmaktadırlar. Geliştirilen projeler sonucunda insanlara fayda sağlayacak ürünlerin ortaya çıkması onların yardımlaşma ve dayanışmanın önemini daha iyi kavramalarını sağlamaktadır. Buradan bu dersin öğretmen adaylarını toplum sorunlarına duyarlı birer vatandaş haline getirmede etkili olduğu sonucuna varılabilir. Literatür incelendiğinde birçok çalışmada benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Ural Keleş ve Aydın, 2011; Küçüköğlü 2012; Arcagök ve Şahin 2013; Johnson, 2009; Kenary 2009; Galant ve diğerleri, 2010; Gürol ve Özercan, 2010; Akçay & Ensar, 2014; Ergül & Kurtulmuş 2014). Nitekim, Ural Keleş ve Aydın (2011) araştırmalarında, "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersinin fen bilgisi öğretmen adaylarının topluma karşı duyarlılıklarının artmasında, toplum sorunları hakkında bilinçlenmelerine katkı sağlamada etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Benzer şekilde Colby, Bercaw, Clark ve Galiardi (2009) çalışmaları sonucunda; hizmet ederek öğrenmenin öğretmen adaylarının topluma karşı daha fazla sorumluluk hissetmelerini sağladığını ortaya koymuşlardır. Arcagök ve Şahin (2013), öğretim elemanları ve sınıf öğretmeni adaylarının "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersinin, öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimleri üzerinde olumlu etkide bulunduğu şeklinde görüş belirttiklerini tespit etmişlerdir. Donnison ve Itter (2010) çalışmaları sonucunda bu dersin ikinci sınıftan birinci sınıfa alınmasının, öğrencilerin eğitim hayatları boyunca duyarlılıklarının artmasında etkili olacağını ifade etmişlerdir. Ergül ve Kurtulmuş (2014), öğretim elemanları ile yürüttükleri çalışma sonucunda eğitim fakültelerinin misyon ve vizyonlarında öğrencilere sosyal sorumluluk kazandırabilecek etkinlikler düzenlenmesi gerektiği üzerine vurgu yapmışlardır. Tablo 2 incelendiğinde öğretmen adaylarının % 33'ünün "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersi sayesinde "Grupça çalışma becerisi" kazandığı görülmektedir. Benzer şekilde Hoş Erçin (2011) çalışması sonucunda "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersi kapsamında öğretmen adaylarının "sosyalleşme" becerisi kazandıklarını belirtmiştir. Bu nedenle öğretmen adaylarının özellikle sosyal ve duyuşsal gelişimlerine katkıda bulunabilecek ve aralarındaki işbirliğini artıracak derslerin programlara yerleştirilmesinin, topluma duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde etkili olacağına inanılmaktadır. Tablo 2 incelendiğinde öğretmen adaylarının "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersi sayesinde % 24'ünün "Öz güven"; %16'sının "İletişim becerisi geliştirme" ve "Sorumluluk bilinci"; %12'sinin "Problem çözme becerisi" nin geliştiği görülmektedir. Aynı şekilde Küçüköğlü (2011) çalışmasında topluma hizmet uygulaması deneyimi yaşayan öğretmen adaylarının topluma yönelik

farkındalıklarının arttığı ve özgüvenlerinin geliştiği sonucuna varmıştır. Ayrıca Çoban, Kaşkaya & Ağırbaş (2010) ve Gökçe (2011) bu dersin öğretmen adaylarının toplumsal duyarlılık, etkili iletişim, öz değerlendirme ve sorun çözme becerilerinin gelişmesinde önemli katkılar sağladığını ifade etmişlerdir. Bu dersin öğretmen adaylarının, öz güvenlerini artırdığı, iletişim becerisini, sorumluluk bilincini ve problem çözme becerilerini geliştirdiği sonucuna varılmıştır.

"Topluma Hizmet Uygulamaları" dersinde proje yürütme sürecinde karşılaşılan en büyük problemlerden birinin maddi boyut olduğunu göstermektedir. Nitekim ders kapsamında öğretmen adayları projelerin maddi desteklerini yalnızca kendi çabaları ile karşılamaya çalışmaktadırlar. Benzer şekilde, Tanrısever ve Yelken (2011), araştırmaları sonucunda öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında projenin maliyetini karşılamada sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Öğretmen adaylarının % 15'i hava koşullarının uygun olmamasından kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersine programda güz döneminde yer verilmektedir. Bahçe düzenlemesi gibi hava koşullarının önemli olduğu projelerin güz döneminde gerçekleştirilmesi zordur. Dersin güz döneminde yer almasının, öğrencilerin projelerini gerçekleştirmeleri sürecinde hava koşullarının olumsuz etkileri olduğu sonucuna varılabilir. Bu nedenle bu dersin güz döneminden bahar dönemine alınmasının projelerin yürütülmesi sürecinde daha etkili olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçay, B. & Ensar, F. (2014). Evaluation of pre-service elementary teachers' perceptions of community service-learning course, *International Journal of Elementary Education*, 3(2), 48-53.
- Arcagök, S. & Şahin, Ç. (2013). Öğretim elemanları ve sınıf öğretmeni adaylarının "Topluma hizmet uygulamaları" dersine ilişkin görüşleri, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2), 21-54
- Berkas, T. (1997). *Strategic Review of the W. K. Kellogg Foundation's Service-Learning Projects, 1990-1996*. Battle Creek, MI: W.K. Kellogg Foundation.
- Bulut, M., Bulut, N. & Bulut, A. (2012). Öğretmen eğitiminde değer eğitimi fırsatı olarak topluma hizmet uygulamaları dersi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(7), 347-357.
- Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Research Methods in Education* (4th Ed.). Newyork: Rutledge.
- Colby, S., Bercaw, L., Clark, A.M. & Galiardi, S. (2009). From community service to service-learning leader ship: A program perspective, *New Horizons In Education*, 57, 7-31.
- Coşkun H. (2009). *Topluma Hizmet Uygulamaları*, Ankara: Anı Yayıncılık

- Cress M.C. (2005). *What is Service Learning, Learning Through Serving: A Student Guidebook for Service -Learning Accross the Disciplines*. Virginia: Styluss Publishing.
- Cüceoğlu Önder, G. & Kızıldeli Salık, N. (2013). Müzik eğitimi lisans programında yer alan topluma hizmet uygulamaları dersinin öğrenci kazanımları açısından değerlendirilmesi, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 202-209.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş* (Genişletilmiş 3. Baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çoban, B., Kaşkaya, A. & Ağırbaş, Ö. (20-22 Mayıs 2010). *Sınıf Öğretmenliği Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine İlişkin Tutumlarının Diğer Bölümler ile Karşılaştırılması: Erzincan Üniversitesi Örneği*. 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Elazığ.
- Donnisson, S. & Itter, D. (2010). Community service learning: A first year transition tool for teacher education, *Australian Journal of Teacher Education*. 35, 59-74.
- Ergül, H. F. & Kurtulmuş, M. (2014). Sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesinde topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 221-232.
- Eyler, J. & Giles, D.Jr. (1999). *Where's The Learning in Service learning*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Gallant K., Smale B. & Aria S. (2010). Civic engagement through mandatory community service: Implications of serious leisure, *Journal of Leisure Research*, 42(2), 181-201.
- Gökçe, N. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 176-194.
- Gray, M. J., Ondaatje E.H. & Zakaras L. (1999). Combining Service and Learning in Higher Education. Summary report. Washington: RAND, 8 – 9.
- Gürol A. & Özercan M.G. (20-22 Mayıs 2010). *Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Uygulanmasına İlişkin Görüşlerin Belirlenmesi*. 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Elazığ.
- Hoş Ercin, N. (2011). *"Topluma hizmet Uygulamaları Dersi ile ilgili öğretim elemanları ve öğretmen adaylarının bilgi, beceri ve deneyimlerinin belirlenmesi."* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Johnson, K.G. (2009). *"Bridging Academic Writing With ServiceLearning: Measuring Student Perceptions And Learning Outcomes of An Academic Writing Course."* Unpublished Doctoral dissertation, the Faculty of the School of Education Science, Virginia.

- Kaf Hasırcı, Ö. & Sarı, M. (2013). Öğretim elemanı ve öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik görüşlerinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi, *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretimi Çalışmaları Dergisi*, 3(5), 25-42.
- Kaya, A. (2004). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kenary, J. (2009). "Service Learning Experience and Undergraduate Leadership Behaviors: An Action Research Case Study." Unpublished Doctoral dissertation, University of Hartford Faculty of the College of Education, West Hartford.
- Küçüköğlü, A. (2011). Opinions of pre-service teachers towards community service-learning experiences. *Perspectives in Education*, 29(2), 80-89.
- Küçüköğlü, A. (2012). Öğretmen eğitiminde topluma hizmet uygulamaları deneyimsel bir öğrenme yaklaşımı, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(4), 214-226.
- Küçüköğlü, A. & Kaya, H.İ. (20-21 Haziran 2009). *Topluma Hizmetine Dayalı Bir Öğrenme Uygulaması*. Fırat Üniversitesi ve Milli Eğitim Bakanlığı 1. Ulusal İyilik Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Elazığ.
- Markus, G., Howard, J. & King, D. (1993). Integrating community service and classroom instruction enhances learning: results from an experiment, *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 15, 410 – 419.
- Mayer, R.E. (2003). *Learning and Instruction*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Melchior, A. (1999). *Summary Report: National Evaluation of Learn and Serve America*. Waltham, MA: Center for Human Resources, Brandeis University.
- Morgan, W. & Streb, M. (1999). *How Quality Service-Learning Develops Civic Values*. Bloomington, IN Indiana University.
- Niemi, R. G., Hepburn, M.A. & Chapman, C. (2000). Community service by high school students: A cure for civic ills? *Political Behavior*, 22, 45–69.
- O'bannon, F. (1999). Service-learning benefits our schools. *State Education Leader*, 17, 3.
- Özdemir, M.N. & Tokcan, H. (2010). Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmene adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 41-61.
- Pritchard, F. F. & Whitehead, G. I. (2004). *Serve and Learn: Implementing and Evaluating Service-Learning in Middle and High Schools*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Publishers.
- Scales, P. & Blyth, D. (1997). Effects of service-learning on youth: What we know and what we need to know, *The Generator*, 6-9.
- Sönmez, Ö. F. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine Yönelik Görüşlerinin Kazanım Boyutunda Değerlendirilmesi, *The Black Sea Journal of Social Sciences*, 2(2), 53-72.

- Speck, B.W. & Hoppe, S.L. (2004). *Service-Learning : History, Theory, and Issues*. Westport, Conn: Praeger Publishers.
- Talaş, M. & Karataş, A. (2012). Çevre bilincinin geliştirilmesinde topluma hizmet uygulamaları dersinin önemi: Niğde üniversitesi sınıf öğretmenliği programı örneği, *Journal of World of Turks*, 4(1), 107-124.
- Tanrıseven, I. & Yelken, T.Y. (2011). Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 415-428.
- Ural Keleş, P. & Aydın, S. (2011). Fen bilgisi öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersi hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi, *EÜFBED Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 169,184.
- Uğurlu, Z. & Kırıl, E. (2012). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersinin işleyiş süreci ve kazanımlarına ilişkin görüşleri, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 59-93.
- Weiler, D., Lagoy, A., Crane, E. & Rovner, A. (1998). *An Evaluation of K-12 Service-Learning in California: Phase II Final Report*. Emeryville, CA: RPP International with the Search Institute.
- Wellington, J. (2000). *Educational Research, Contemporary Issues And Practical Approaches*. London: Continuum.
- Yates, M. & Youniss, J. (1997). Community service and political identity development in adolescence. *Journal of Social Issues*, 54 (3), 495-512.
- Yeşilyaprak B. (2006). *Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitim Fakülteleri ve Topluma Hizmet İşlevi Çalışmayı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.